

ANCIENT IRANIAN STUDIES

پژوهشنامه ایستار باستان

تأثیر هنر یونانی مآبی بر تزیینات سنگی در آرایه‌های معماری ناحیه بلخ از ۳۲۳ پ.م تا ۲۴۰ میلادی
نویسنده (گان): بهزاد صدافقی
منبع: پژوهشنامه ایران باستان، سال ۵، شماره ۱۴، ۸۳-۱۱۳.
گروه پژوهشی باستان‌کاوی تیسافرن

The Influence of Hellenistic Art on Stone Decoration in Architectural Decoration in Bactria from 323 BC to 240 AD

Author(s): Behzad Sedaghati

Source: Ancient Iranian Studies, January 2026, VOL. 5, NO. 14, 83-113.

Published by: Tissaphernes Archaeological Research Group

Stable URL:

<https://doi.org/10.22034/ais.2024.447132.1088>



© 2026 The Author(s). Published by Tissaphernes Archaeological Research Group, Tehran, Iran. [Open Access.](#)

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution,

and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

The ethical policy of Ancient Iranian Studies is based on the Committee on Publication Ethics (COPE) guidelines and complies with International Committee of Ancient Iranian Studies Editorial Board codes of conduct. Readers, authors, reviewers and editors should follow these ethical policies once working with Ancient Iranian Studies. The ethical policy of Ancient Iranian Studies is liable to determine which of the typical research papers or articles submitted to the journal should be published in the concerned issue. For information on this matter in publishing and ethical guidelines please visit www.publicationethics.org.



www.tissaphernesArc.ac.ir

The Influence of Hellenistic Art on Stone Decoration in Architectural Decoration in Bactria from 323 BC to 240 AD

Behzad Sedaghati¹ 

Abstract

The present article examines the impact of Hellenistic art on the architectural decorations of the Bactria region, encompassing parts of northern Afghanistan, southern Uzbekistan, and southern Tajikistan (in Eastern Iran), during the Seleucid, Greco-Bactrian Kingdom, Pre-Kushan (post-Hellenistic), and Kushan periods. Relying on key findings from archaeological surveys and excavations. Based on this, with a descriptive-analytical method and with a comparative approach, while introducing the stone decorations used in the architectural arrays of this area, especially government and religious buildings, it is tried to determine their age as much as possible and referring to the location The geographical and archaeological background of these works, the function and style used in them should be evaluated Finally, an attempt is made to answer this key question, which artistic elements influenced by Hellenistic art were used in the stone decorations of this area, and which elements were transformed or removed over time? Although due to the lack of publication or complete lack of publication of the results of excavations or investigations in some of the studied areas, the understanding of the nature of the monuments and the archaeological context of the stone findings remains hidden from us, However, based on the results obtained from the study of the prominent sites in the western region through a comparative analysis with other examples in Iran and Mesopotamia, it can be accepted that the governmental and religious buildings, especially in the five sites of Takht-i Sangin, Ai Khanoum, Bactria, Termez and Surkh Kotal played an essential role in preserving and expanding Hellenistic art in the Bactria region. Nevertheless, the author acknowledges that a deeper understanding of the details of the effects and transformations of Hellenistic art in the Iranian world will require further research in the future.

Keywords: Eastern Iran; Stone Decorations; Hellenistic Art; Greco-Bactrian Art; Kushan Art.

¹ Faculty of History, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.  behzadsedaghati996@gmail.com

Article info: Received: 6 March 2024 | Accepted: 1 July 2024 | Published: 1 January 2026

Citation: Sedaghati, Behzad. (2026). The Influence of Hellenistic Art on Stone Decoration in Architectural Decoration in Bactria from 323 BC to 240 AD. *Ancient Iranian Studies*, Vol. 5 (14), 83-113.

<https://doi.org/10.22034/ais.2024.447132.1088>

Introduction

When Alexander reached the plateau of Iran and the Achaemenid Empire collapsed, a new chapter in the history of the ancient East took place. Following this crucial historical event, Iranian art underwent many transformations, which were reflected in the art of eastern Iran. The fertile region of Bactria, situated on the border between the Hindu Kush Mountains to the south and the Hisar Mountains to the north, is no exception to this rule. One of the most important developments was the entry of Greek and Macedonian people into the conquered lands, including the West (Khademi, 2002). The arrival of these people laid the groundwork for the introduction of Western art styles into the region's art, leading to the growth and expansion of the Greco-Bactrian dynasty's art over time, in conjunction with local art. This is especially evident in the architectural decorations of public buildings in the areas of this period in the Bactria region, especially the city of Ai Khanoum and Takht-i Sangin site. After about a century of growth and artistic flourishing under the Greco-Bactrian dynasty, which resulted from the rule of Greek nobles over the native Iranians of Bactria, the dynasty collapsed due to internal conflicts and a Bactrian attack by nomadic tribes from the north around 145 BC. The Small principalities were divided (Azizi pour, 2017).

Historical sources are largely silent about this historical period, known as the pre-Kushani or post-Hellenistic era. This period lasted approximately two centuries, from the second half of the 2nd century BC to the first half of the

1st century AD. During this period, five principalities of the Yuezhi tribe ruled the area. At the end of it, according to the sources, the Kushans, who were one of the five small kingdoms, were able to dominate the other principalities. After the conquest of the Kushans over other tribes in the history of the Bactria, it came out of the darkness once again and was mentioned in the sources, they managed to expand their territory from the Bactria and at the height of their power, they extended their influence from Khwarazm in Central Asia to the banks of the Ganges River (in eastern India). This led to a significant expansion of commercial activities and international relations on a large scale, resulting in the development of artistic and religious aspects in Bactria (Khademi, 2003). Therefore, artistic elements (including Hellenistic art, local art, etc.), that already existed in the art of this region were connected with the world art flow and appeared in the form of Kushan art in Bactria, that characteristics are especially evident in the architectural decorations of religious buildings at this point in this area. This artistic movement underwent fundamental changes in the first half of the third century AD with the rise of the Sasanians in the center of Iran, their expansion into the western region, and the collapse of the great Kushan dynasty, which is beyond the scope of this article. Based on this, it is generally possible to classify the stone decorations of the Bactria region, which are mainly found in government and religious buildings, into three general periods, which include: 1. Seleucid and Greco-Bactrian Kingdom (about 323

BC to 145 BC): where the direct effects of Hellenistic art on local art can be seen. 2. Pre-Kushani or Post-Hellenistic period (around 145 BC to 50 AD), in which, in addition to the effects of Hellenistic art, the impact of local and Eurasian art is reflected in the art of this area. 3. Kushan period (approximately 50 AD to 240 AD): During this period, elements of Hellenistic art were combined with local and Indian art, resulting in the emergence of Kushan art.

Conclusion

Today, after more than a century has passed since the beginning of archaeological activities in Bactria, we can say that, based on archaeological evidence, the effects of Hellenistic art continued in the art of this region. This may have been the result of commercial activities, the movement of artists, and the imitation of Hellenistic courts of the Near Eastern governments. Therefore, one aspect in which the effects of art are particularly evident is the use of stone decorations in the architectural features of government and religious buildings, which have long represented the artistic thought and taste of the rulers and elites of every society. An example of these influences is evident in the buildings of the city of Ai Khanoum in northeastern present-day Afghanistan. In the administrative and aristocratic parts of this city, especially its palace, most of the

capitals and pedestals are designed and executed in the Greek style. Additionally, based on archaeological evidence, it is now proven that the kings who conquered Bactria after the Greco-Bactrian kings imitated the artistic style of the previous kings. The Greek or non-Greek artists who were trained in the Greek art school have used them and attempted to create buildings such as those of Ai Khanoum in Saksanokhur or Khalchayan. For this reason, we can see many similarities between the capitals found in the Saksanokhur mansion and the examples of Ai Khanoum Palace. Accordingly, some characteristics of Hellenistic art were transferred to the Kushans, who were one of these families. Kushans utilized these artistic elements, as well as imitating and competing with the Hellenistic governments of the region, to create masterpieces such as the Surkh Kotal collection by borrowing some of the decorative features standard in Hellenistic art of the area. In addition, with the spread of Buddhism in this period in the Bactria, Hellenistic art came into the service of Buddhism, such as the friezes of Dunye Tepe Termez and Airtam, which are influenced by Hellenistic art due to the way of execution of figures and motifs such as acanthus leaves and this also strengthened and perpetuated and expanded some of these artistic elements in Buddhist art, especially stone decorations in temples.



شرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تأثیر هنر یونانی مآبی بر تزیینات سنگی در آرایه‌های معماری ناحیه بلخ از ۳۲۳ پ.م تا ۲۴۰ میلادی

بهزاد صداعتی^۱ 

چکیده

مقاله حاضر به پژوهش درباره تأثیرات هنر یونانی مآبی در آرایه‌های معماری ناحیه بلخ شامل بخش‌هایی از شمال افغانستان، جنوب ازبکستان و جنوب تاجیکستان (در شرق ایران) در طول دوره‌های سلوکی، یونانی-بلخی، پیشاکوشانی (پسایونانی مآبی) و کوشانی می‌پردازد با تکیه بر یافته‌های شاخص که از بررسی‌ها و کاوش‌های باستان‌شناسی به‌دست آمدند. بر این اساس، با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد مقایسه‌ای تلاش می‌شود تا ضمن معرفی تزیینات سنگی به‌کار رفته در آرایه‌های معماری این ناحیه به‌ویژه بناهای حکومتی و آیینی تا حد امکان قدمت آنها را تعیین کرده و با استناد به موقعیت جغرافیایی و بستر باستان‌شناختی این آثار، کارکرد و سبک به‌کار رفته در آنها ارزیابی شود. درنهایت تلاش می‌شود تا به این پرسش کلیدی پاسخ داده شود که چه عنصرهای هنری متأثر از هنر هلنی در تزیینات سنگی این ناحیه به‌کار رفته و کدام عنصرها در گذر زمان دچار دگرگونی شده یا حذف شده‌اند؟ اگرچه به‌دلیل منتشر نشدن جزئی با کامل نتایج کاوش‌ها یا بررسی‌ها در بعضی از محوطه‌های مورد مطالعه، درک ماهیت بناها و بستر باستان‌شناختی یافته‌های سنگی بر ما پوشیده مانده است، با استناد به نتایج حاصل از مطالعه محوطه‌های شاخص ناحیه بلخ به‌واسطه مطالعه تطبیقی با سایر نمونه‌ها در ایران و میان‌رودان می‌توان گفت که بناهای حکومتی و آیینی به‌ویژه در ۵ محوطه تخت‌سنگین، آی‌خانم، بلخ، ترمذ و سرخ‌کتل نقش مهمی در حفظ و گسترش هنر هلنی در ناحیه بلخ داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: شرق ایران، تزیینات سنگی، هنر هلنی، هنر یونانی-بلخی، هنرکوشانی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران. rabbanizadeh@ihcs.ac.ir 

مشخصات مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۶ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۴/۱۱ | تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۱۱

استناد: صداعتی، بهزاد. (۱۴۰۴). تأثیر هنر یونانی مآبی بر تزیینات سنگی در آرایه‌های معماری ناحیه بلخ از ۳۲۳ پ.م تا ۲۴۰ میلادی، پژوهشنامه ایران باستان، سال ۵، شماره ۱۴، ۸۳-۱۱۳.

مقدمه

شاهنشاهی هخامنشی از حکومت‌های توانمند ایران بود که پژوهشگران درباره ویژگی‌های فرهنگی و سیاسی و اجتماعی آن (بنگرید به محبوب شیشه‌گری و غضنفری، ۱۴۰۳؛ خانی‌پور، ۱۴۰۳؛ سلحشور، ۱۴۰۳؛ ویسی، ۱۴۰۳؛ احمدی، ۱۴۰۳) و نیز درباره باستان‌شناسی و هنر و معماری این شاهنشاهی (رهبر، ۱۴۰۳؛ دارا، ۱۴۰۳؛ رایگانی و همکاران، ۱۴۰۳؛ امان‌الهی و علیکاهی، ۱۴۰۳؛ زهری، ۱۴۰۴؛ محسن‌زاده و احمدی، ۱۴۰۴؛ Yaghmaei, 2023; Rah-bar, 2023) و همچنین پیوندهای هخامنشیان با سکایان و دیگر اقوام پژوهش کرده‌اند (بنگرید به بابادی و زرین‌کوب، ۱۴۰۴ و Aryama-nesh, 2025). این شاهنشاهی با ورود اسکندر مقدونی به فلات ایران سرنگون شد و فصلی نو در تاریخ شرق باستان رقم خورد. در پی این رویداد مهم تاریخی، هنر ایران نیز دچار دگرگونی‌های فراوانی شد که این تحولات در هنر شرق ایران نیز بازتاب داشت. ناحیه حاصلخیز بلخ که حد فاصل کوه‌های هندوکش در جنوب و کوه‌های حصار در شمال است از این قاعده مستثنی نماند. از مهم‌ترین این تحولات ورود مردمی یونانی و مقدونی به سرزمین‌های فتح شده از جمله بلخ بود (خادمی ندوشن، ۱۳۸۱). ورود این مردمان زمینه‌ساز ورود سبک‌های هنری غربی به هنر این ناحیه نیز شد که در نتیجه آن پس از مدتی در پیوند با هنر محلی در هنر دودمان یونانی-بلخی^۱ رشد یافت. این امر به‌ویژه در آرایه‌های معماری بناهای همگانی در محوطه‌های این دوره ناحیه بلخ به‌ویژه شهر آی‌خانم و محوطه تخت‌سنگین^۲ مشهود است. پس از حدود یک سده رشد و شکوفایی هنری، دودمان یونانی-بلخی که حاصل حکومت

اشراف‌زادگان یونانی‌نژاد بر بومیان ایرانی‌نژاد بلخ بود بر اثر عواملی چون نزاع‌های درونی و حمله اقوام کوچ‌رو از سمت شمال در حدود سال ۱۴۵ پم فروپاشید و بلخ به شاهک‌نشین‌های کوچکی تقسیم شد (عزیزی‌پور، ۱۳۹۶). منابع تاریخی عمدتاً درباره این دوره تاریخی که از آن به‌عنوان دوره پیشاکوشانی یا پسایونانی‌مآبی نام برده شده سکوت کرده‌اند. ظاهراً در این بازه زمانی که حدود دو سده یعنی از نیمه سده دوم پم تا نیمه سده اول میلادی به درازا کشیده است، پنج شاهک‌نشین از قوم یوئه‌چی^۳ بر این ناحیه فرمانروایی می‌کردند که در پایان، براساس منابع کوشانیان که یکی از پنج پادشاهی کوچک بودند، توانستند بر شاهک‌های دیگر چیره شوند. با چیرگی کوشانیان بر سایر قبیله‌ها، تاریخ بلخ بار دیگر از تاریکی به روشنایی گرایید و در منابع از آن یاد شد، آنان موفق شدند قلمرو خود را از ناحیه بلخ گسترش داده و در اوج قدرتشان نفوذ خود را از خوارزم در آسیای مرکزی تا سواحل رود گنگ در شرق هندوستان گسترش دهند که باعث شد تا فعالیت‌های بازرگانی و روابط بین‌المللی در مقیاس کلان بار دیگر گسترش یابد که در پی آن تحولات هنری و آیینی نیز در بلخ بروز کرد (خادمی ندوشن، ۱۳۸۱). از این رو، عناصر هنری (اعم از هنر یونانی‌مآبی، محلی و غیره) که از پیش در هنر این ناحیه وجود داشت با جریان هنری جهانی پیوند یافت و در قالب هنر کوشانی بلخ تجلی یافت که نمودهای آن به‌ویژه در آرایه‌های معماری بناهای آیینی این مقطع زمانی در این ناحیه کاملاً هویدا است. این جریان هنری سرانجام در نیمه نخست قرن سوم میلادی با قدرت گرفتن ساسانیان در مرکز ایران، تسری یافتن آن به ناحیه بلخ و اضمحلال شاهنشاهی کوشانیان، دچار

^۱ Greco-Bactrian Kingdom

^۲ Takht i Sangin

^۳ Yuezhi

با بهره‌گیری از منابع تاریخی و گزارش‌های باستان‌شناسی و نیز استفاده از عکس‌ها و طرح‌ها و نقشه‌هاست که در کتاب‌ها و مقاله‌ها آمده است.

پیشینه پژوهش

پس از جنگ جهانی اول فعالیت‌های باستان‌شناسی در ناحیه بلخ (در بخش شمالی رودخانه آمودریا که تحت سیطره شوروی بود و نیز در جنوب آن که به افغانستان تعلق دارد) آغاز شد. در طول دهه ۱۹۳۰ میلادی گروه باستان‌شناسی ازبکستان شوروی به کاوش‌هایی در ناحیه ترمذ و سرخان دریا^۱ اقدام کرد که در نتیجه آن پرستشگاه‌هایی مانند آیرتم کشف شد که تأثیر هنر هلنی در افریض‌های آن آشکار است. وقوع جنگ جهانی دوم در فاصله سال‌های ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۵ میلادی باعث وقفه در فعالیت‌های باستان‌شناسی در دو سوی رود آمودریا شد. پس از این رخداد فعالیت‌ها به تدریج ادامه یافت و در طول دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۰ میلادی در ناحیه سرخان دریا ازبکستان محوطه‌های مهمی چون خالچایان^۲، فیاض تپه^۳، قره تپه^۴ و ... کاوش شد که به شناخت هنر دوره مورد بحث در جنوب جمهوری تاجیکستان شوروی منجر شد. محوطه‌های مهمی چون تخت‌سنگین نیز مورد پژوهش قرار گرفتند که از حیث داشتن آرایه‌های معماری بازتاب‌دهنده هنر یونانی‌مآبی دارای اهمیت بسیار زیادی است (فرامکین، ۱۳۷۲: ۱۷۹). از سال ۱۹۲۲ میلادی در شمال افغانستان نیز کاوش‌ها و بررسی‌های مهمی جریان داشت که از مهم‌ترین آنها می‌توان به کاوش‌های شهر آی‌خانم اشاره کرد. این شهر یک مهاجرنشین مهم یونانی بود و

تحولات بنیادینی شد. بر این اساس، به‌طور کلی می‌توان تزیینات سنگی ناحیه بلخ را که عمدتاً از بناهای حکومتی و آیینی یافت شده‌اند را به سه دوره کلی طبقه‌بندی کرد که عبارت‌اند از: ۱. سلوکی و یونانی-بلخی (حدود ۳۲۳ پم تا ۱۴۵ پم) که در آن تأثیرات مستقیم هنر هلنی بر هنر بومی مشاهده می‌شود. ۲. پیشاکوشانی یا پسایونانی‌مآبی (حدود ۱۴۵ پم تا ۵۰ م) که در این دوره علاوه بر تأثیرات هنر هلنی تأثیرات هنر بومی و اوراسیایی در هنر این ناحیه منعکس شده است. ۳. دوره کوشانی (حدود ۵۰ م تا ۲۴۰ م) که در این دوره عناصر هنر هلنی بلخ با هنر بومی و هندی پیوند خورد و در هنر کوشانی تجلی یافت.

هدف پژوهش

پژوهش پیش‌رو، در پی یافتن دلایل و چگونگی ظهور، رشد و شکوفایی، بقا و تحولات هنر هلنی در مقطع زمانی ورود لشکریان مهاجم مقدونی و یونانی به ناحیه بلخ در سده چهارم پم تا سقوط کوشانیان بزرگ در سده سوم میلادی براساس نمونه‌های شاخص تزیینات سنگی به‌کار رفته در آرایه‌های معماری بناهای آیینی و حکومتی این مقطع زمانی مانند مجموعه بناهای آی‌خانم، تخت‌سنگین، ترمذ، آیرتم^۱، بلخ و سرخ‌کتل و غیره است. هدف اصلی این مقاله نشان دادن چگونگی گزینش یا حذف هر کدام از عناصر هنری هلنی به‌کار رفته در این بناها از راه مطالعه تطبیقی این مجموعه‌ها با یکدیگر و سایر نمونه‌های متأثر از هنر هلنی در دیگر سرزمین‌های مجاور و دودمان‌های همزمان است روشن شود. این پژوهش براساس شیوه مطالعات کتابخانه‌ای

^۱ Airtam

^۲ Surxondaryo Region

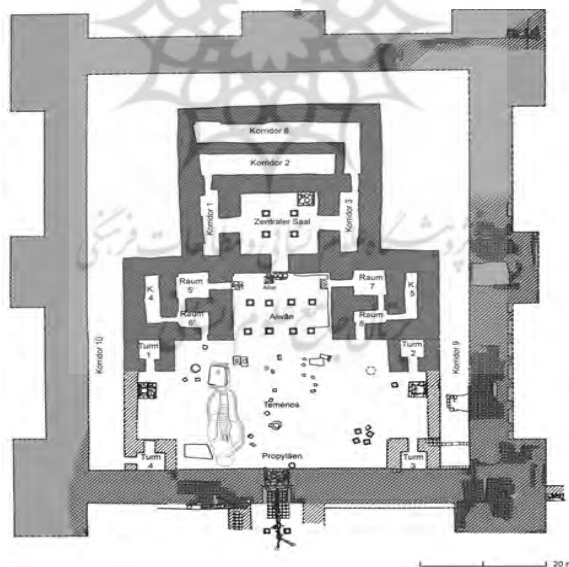
^۳ Khalchayan

^۴ Fayaz Tepe (Fayoz-Tepe)

^۵ Kara Tepe



تصویر ۱. نقشه ناحیه بلخ (Dubbini, 2014)
Fig. 1. Map of Bactria Region (Dubbini, 2014)



تصویر ۲. طرحی از پلان پرستشگاه تخت سنگین در تاجیکستان (Lindström, 2021)
Fig. 2. A plan of Takht-i Sangin Temple in Tajikistan (Lindström, 2021)

از این حیث بازتاب‌دهنده هنر هلنی در بلخ بود و بدین جهت کاوش‌های این محوطه در فاصله سال‌های ۱۹۶۴-۱۹۷۸ میلادی که متمرکز بر بخش اشرافی شهر بود باعث شناخت گسترده‌ای



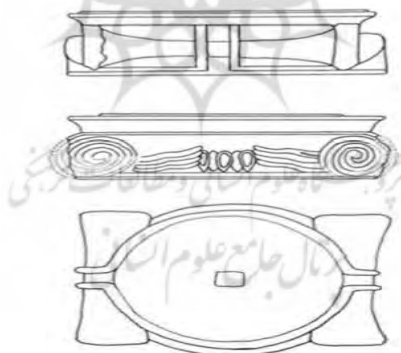
تصویر ۳. نمایی از سرستون یافت شده از پرستشگاه تخت سنگین از روبه‌رو، نمایی از همان سرستون از بالا (از راست به چپ) (Litvinsky & Pichikian, 1998)

Fig. 3. A View of the Capital Found from Takht-i Sangin Temple from the front, a View of the Same Capital from above (From Right to Left) (Litvinsky & Pichikian, 1998).



تصویر ۴. نمایی از روبه‌رو از سرستون محوطه لائودیسه نه‌آوند، نمایی از بالا از همان سرستون (Rahbar et al., 2014)

Fig. 4. A Front View of the Capital Found from Laodikea Site in Nahavand, a View of the Same Capital from Above (From Right to Left) (Rahbar et al., 2014).



تصویر ۵. طرحی از سرستون محوطه لائودیسه نه‌آوند (Rahbar et al., 2014)

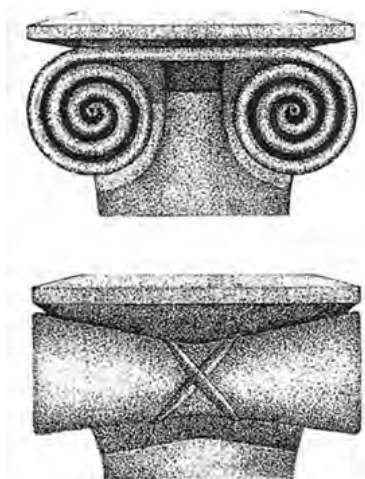
Fig. 5. A Plan of the Capital of Laodikea Site in Nahavand (Rahbar et al., 2014).

در جمهوری‌های تاجیکستان و ازبکستان ادامه یافت. در سالیان اخیر پژوهش‌ها در هر سه کشور ادامه یافته و در افغانستان محوطه مهم پرستشگاه تپه زرگران، در تاجیکستان توربولوک^۱ و در ازبکستان دوینه تپه^۲ شناسایی و کاوش شدند که

از هنر این دوره به‌ویژه در مبحث آرایه‌های معماری شد. در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ تا ۲۰۰۱ مطالعات باستان‌شناسی در بخش جنوبی بلخ به‌دلیل جنگ‌های داخلی افغانستان متوقف شد (رسولی و بندیزو سرمینتو، ۱۳۹۶: ۴۰-۴۸) اما

^۱ Torbulok

^۲ Dunye Tepe



آصآآر ۶. نآآآ آز سرستون‌آآ آآونآ آآوطه آورهه
آحلات آآران (هرآان، ۱۳۷۳: ۳۸)

Fig. 6. A view of the Ionic capitals of Khorhe site in Mahalat, Iran (Herrmann, 1999, 38)

آصآآر ۷. آآ سرستون آآونآ در آورهه (رهبر، ۱۳۸۲: ۶۵)،
آرآآ آز آآك سرستون آآونآ در آورهه (Rahbar et al., 2014)
Fig.7. An Ionic Capital in Khorhe (Rahbar, 2003: 65), A
Plan of an Ionic Capital in Khorhe (From Right to Left)
(Rahbar et al., 2014).



سآس آز راه دره سند به بابل بازآشت (اولبرآخت، ۱۴۰۱: ۴۳-۴۵). باآودآن، آاكنون هآآ آآوطه آآ آثرآ كه بتوان بنآاد آن را مستآآماً به اسآندر نسبت داد در ناحآه بلآ آافت نشده است (آصآآر ۱). سآاست آآجاد مهاآرنشآن (آكنآ) آآ آونآ در بلآ در زمان سلوكآان نآز ادامه آافت و آنان با دادن مشوق‌آآآ نظآر زمآن آشاورزآ و برآآ معافآت‌آآ مالآآتآ و آآره، سآآ در كوآ دادن آونآان به آآن آطه داشتند تا بتوانند از مرزآآ آآ در مقابل قآآله‌آآ ساكن در سبزآشت‌آآ آسآآ مركزآ آحافظت آكنند (برنارد، ۱۳۷۴: ۱۰۰-۱۰۶). آمعآت‌آآ ساكن در آآ شهرآ آآ كوآآند تا در تمام شئون زندآآ آآ اعم از هنر و معمارآ به فرهنگ اصآل آونآ آآ آآبند بمانند از آآن رو سآآ آآ كردند بناآآ همآآنآ و پرستشگاه‌آآ آآ را به شآوه آونآ آآآرآند (دانآ و برنارد، ۱۳۷۴: ۸۴-۸۸).

همآآ بازتاب‌دهنده هنر آونآ آآآ در آراه‌آآ معمارآ آآ ناحآه هستند.

آزآنآات سنگآ در بناآآ دوره سلوكآ و آونآ-بلآآ در بلآ

آس از سه آنگ سرنوشت‌ساز مآان لشآریان همآمنشآ و اسآندر مقدونآ و به دنبال آن آرآز درآآوش سوم و متعاقب آن ورود اسآندر به شمال شرقآ فلات آآان فصل آآآآ در تاریخ آآ ناحآه رقم آآورد، آس از مرآ درآآوش سوم، بسوس بلآآ از شهرآ‌آآ و آ و عده‌آ آآر از سران قبال آسآآ مركزآ به مقاومت در برابر آآگان اقدام كردند كه در آآ آن اسآندر مجبور به ورود به منطقه بلآ و توقف دو ساله طآ سال‌آآ ۳۲۹-۳۲۷ پم در آآ منطقه به آت سرآوبآ آنان شد. اسآندر در آآ زمان اقدام به آآجاد مهاآرنشآن‌آآ آونآ در مناطق آصرف شده از آمله بلآ كرد،

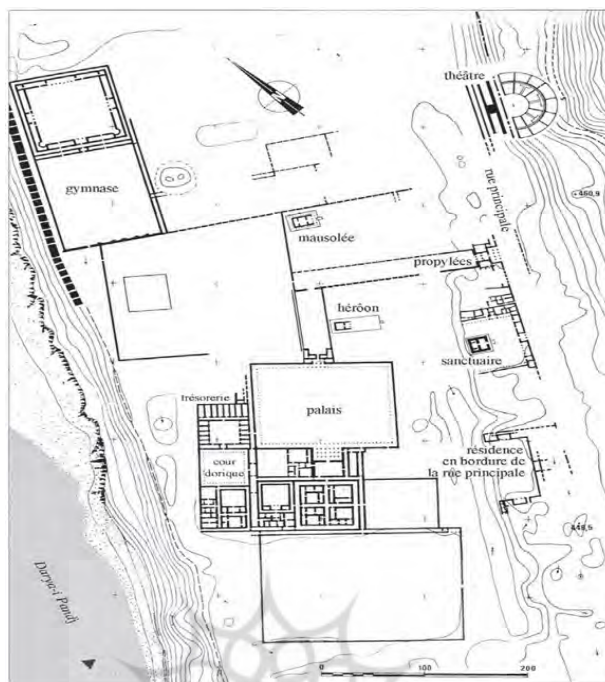


تصویر ۸. نقشه شهر آی خانم در شمال شرقی افغانستان (Dubbini, 2014)
Fig. 8. Map of Ai Khanoum city in northeastern Afghanistan (Dubbini, 2014)

سرستون‌های دوره یونانی-بلخی

یکی از قدیم‌ترین بناهای منتسب به این دوره پرستشگاه محوطه تخت‌سنگین مشهور به معبد جیحون در جنوب تاجیکستان کنونی است، که قدمت آن به دوره سلوکی بازمی‌گردد (تصویر ۲). این پرستشگاه با آرایه‌هایی به شیوه کاملاً یونانی تزیین یافته و دارای سرستون‌هایی از جنس سنگ است که به شیوه ایونی ساخته

شده‌اند (تصویر ۳). لیتوینسکی و پیچکیان که به کاوش در این پرستشگاه پرداخته‌اند این سرستون را متعلق به دوره سلوکی دانسته و معتقدند از نخستین نمونه‌های هنر اصیل یونانی‌مآبی در بلخ پیش از شکل‌گیری پادشاهی یونانی-بلخی است و آن را متعلق به تاریخی در فاصله دهه‌های اواخر سده‌های سده چهارم تا دهه‌های اولیه سده سوم پم



تصویر ۹. پلان مجموعه اداری-سلطنتی آی خانم (رسولی و بندیزو سرمینتو، ۱۳۹۶: ۱۲۴)
Fig. 9. The Plan of the Administrative-Royal Complex of Ai Khanoum (Bendezu-Sarmiento & Rassouli, 2018: 124).

در استان مرکزی است که بنا به نظر کاوشگر آن متعلق به دوره اشکانی است (تصویر ۶ و ۷) (رهبر، ۱۳۸۲: ۵۷-۶۵). این سرستون نیز به لحاظ سبک و شیوه اجرا شباهت زیادی با نمونه مورد بحث دارد، اگرچه به لحاظ تاریخ‌گذاری به دوره‌ای متأخرتر نسبت داده شده است. از سایر محوطه‌های منسوب به این دوره محوطه آی‌خانم است که بنیان‌گذاری آن براساس کتیبه بنیان‌گذار آن به دوره سلوکی می‌رسد، باوجوداین رشد و گسترش عمده این شهر به دوره یونانی-بلخی بازمی‌گردد (تصویر ۸). این شهر در شرق بلخ و در محل تلاقی دو رودخانه آمودریا و کوکچه^۲ قرار داشته و شامل دو بخش اصلی اشراف‌نشین و عوام‌نشین است که بیشتر کاوش در بخش اشرافی انجام شده

تاریخ‌گذاری کردند. آنان این نمونه را قابل مقایسه با نمونه‌های یافت شده در آسیای صغیر مانند سرستون یافت شده از پرستشگاه آرتمیس در سارد (ترکیه امروزی) و سرستون یافت شده در آرامگاه هلیکارناسوس^۱ (در بودروم ترکیه امروزی) پنداشته‌اند (Litvinsky & Pichi- jian, 1998) درحالی‌که این سرستون شباهت زیادی با نمونه‌های یافت شده در ایران نیز دارد. ازجمله این سرستون‌ها، سرستون یافت شده در محوطه موسوم به پرستشگاه لائودیسه در شهر لائودیکه در ماد (نهایند امروزی) منسوب به دوره سلوکی است (تصویر ۴ و ۵) (Rahbar, et al., 2014) که به باور نگارنده از جهت شکل و سبک شباهت زیادی با نمونه حاضر دارد. نمونه دیگر سرستون ایونی بنای خورهره

^۱ Mausoleum at Halicarnassus

^۲ Kokcha River



تصویر ۱۰. وضعیت رواق‌های پیرامونی حیاط کاخ آی‌خانم در زمان کاوش (رسولی و بندیزو سرمیتو، ۱۳۹۶: ۱۲۳)
 Fig. 10. The Position of the Porticoes Surrounding the Courtyard of Ai Khanoum Palace During the Excavations
 (Bendezu-Sarmiento & Rassouli, 2018: 123).

و متأخرتر از نمونه پرستشگاه تخت‌سنگین است (تصویر ۱۲). نمونه دیگر سرستون دوریسی این مجموعه اداری-سیاسی است که از لحاظ طرح و شکل منحصر به فرد است (تصویر ۱۳). سرستون‌های محوطه آی‌خانم به‌ویژه سرستون‌های کورنتی آن با تزیین گیاهی و در اندازه‌های گوناگون که به‌وفور در حیاط کاخ سلطنتی یافت شده‌اند، با مصالح بوم‌آورد ساخته شده و از نظر طرح و فرم همگی از شیوه‌های یونانی هم‌زمان (سده سوم پ.م) تقلید کرده‌اند (برنارد، ۱۳۷۷). یکی از محوطه‌های مهم دیگر ناحیه بلخ شهر بلخ است که شامل مجموعه‌ای از تپه‌های باستانی متعلق به اعصار مختلف است که کاوش‌های محدودی نیز در

است (تصویر ۹). بخش اداری-سلطنتی شامل کاخ سلطنتی و بناهای همگانی مانند ورزشگاه (جمنازیوم)^۱، تئاتر و ... است که تأثیرات هنر هلنی در آرایه‌های سنگی در معماری کاخ سلطنتی این محوطه بسیار مشهود است (تصویر ۱۰) (برنارد، ۱۳۷۴: ۱۲۲-۱۲۸). براساس یافته‌های باستان‌شناسی از هر سه نوع سرستون سنگی به شیوه یونانی یعنی سرستون‌های دوریسی (دوری)^۲، ایونی^۳ و کورنتی^۴ در این محوطه یافت شده است. باوجود این بخش عمده سرستون‌ها از نوع کورنتی است (تصویر ۱۱). سرستون ایونی آی‌خانم نیز از نوع نمونه‌های یونانی-بلخی قلمداد شده و از این حیث به شیوه یونانی خالص نبوده

^۱ Gymnasium

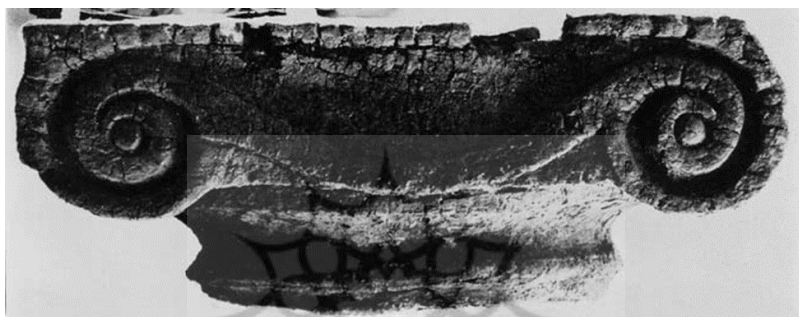
^۲ Doric

^۳ Ionic

^۴ Corinthian



تصویر ۱۱. سرستون کورنتی یافت شده از کاخ آی خانم (برنارد، ۱۳۹۷: ۶)
Fig. 11. A Corinthian Capital Found from Ai Khanoum Palace (Bernard, 2018: 6)



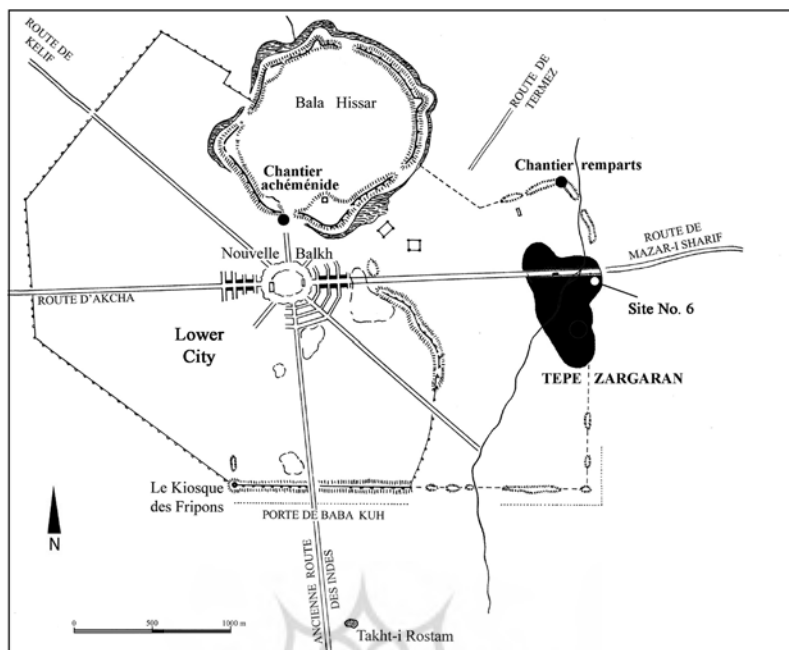
تصویر ۱۲. تصویر یک سرستون ایونی (ایونیک) از محوطه آی خانم (Tissot, 2006: 28)
Fig. 12. An Ionic Capital from Ai Khanoum Site (Tissot, 2006: 28)



تصویر ۱۳. یک سرستون دوریسی (دوری) از کاخ آی خانم (Tissot, 2006: 39)
Fig. 13. A Doric Capital from Ai Khanoum Palace (Tissot, 2006: 39)

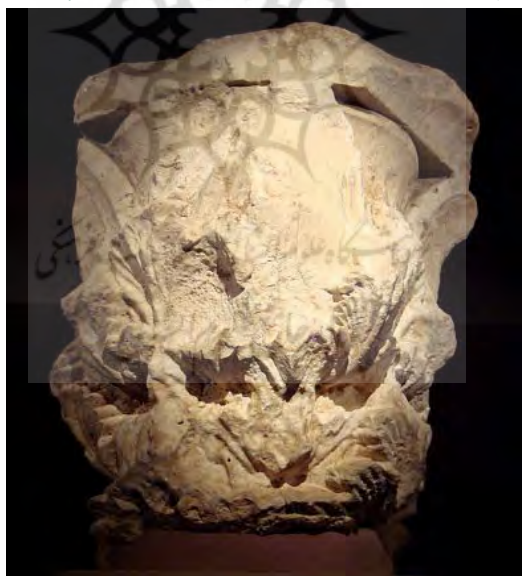
آثاری از یک پرستشگاه یافت شد که مصالح دوره یونانی-بلخی در دوره‌های بعدی نیز مورد استفاده دوباره قرار گرفته است. یکی از این مصالح مورد استفاده، سرستونی کورنتی است

سالیان اخیر در برخی از آن تپه‌ها توسط هیئت فرانسوی انجام شده است (تصویر ۱۴). در تپه زرگران، استقرار پیوسته جریان داشته و در پی کاوش‌های باستان‌شناسی در این محوطه،



تصویر ۱۴. شهر باستانی بلخ و موقعیت کاوش‌های اخیر (Martinez-Sève, 2021)

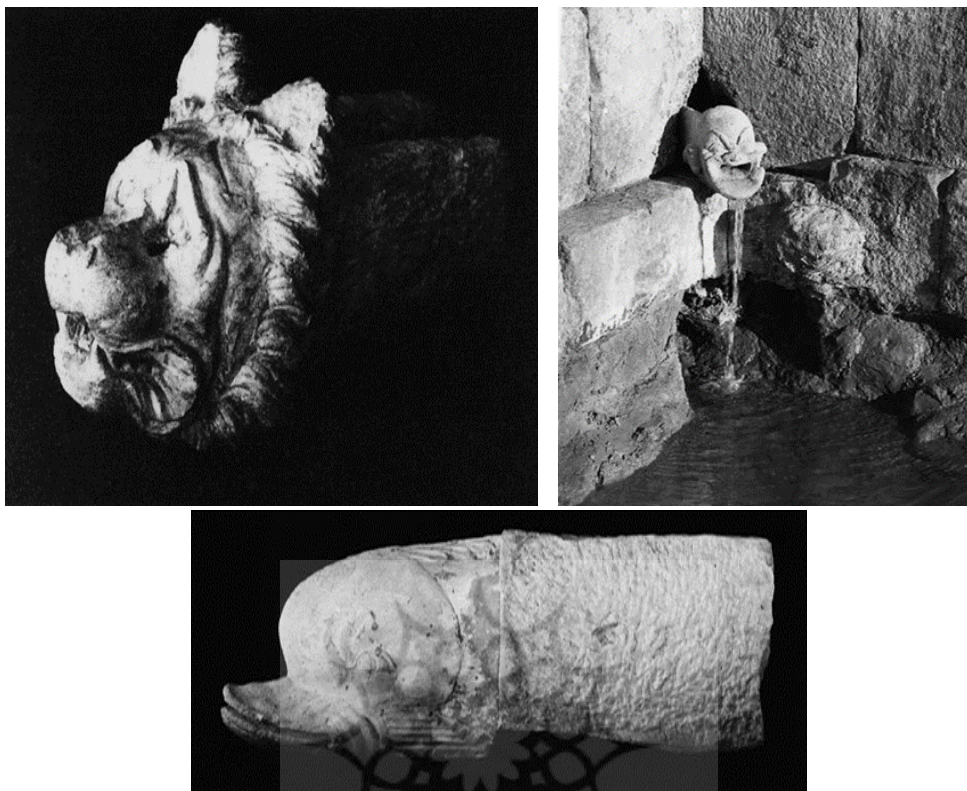
Fig. 14. The Map of Ancient City of Balkh and the Location of Recent Excavations (Martinez-Sève, 2021)



تصویر ۱۵. سرستون متعلق به دوره یونانی-بلخی از پرستشگاه تپه زرگران بلخ (برنارد، ۱۳۹۷: ۱۰۴)

Fig. 15. A Capital of Greco-Bactrian Period from Tepe Zargaran Temple in Balkh (Bernard, 2018: 104)

که شباهت زیادی به نمونه‌های یافت شده در ۱۸۴-۱۸۸). این سرستون شاهد دیگری از
آی‌خانم دارد (تصویر ۱۵) (فیضی، ۱۳۹۴: تأثیر هنر هلنی در آرایه‌های معماری بلخ



تصویر ۱۶. شیرهای آب با تصویر دلقک (بالا سمت راست)، سر شیر (بالا سمت چپ) و دلفین (پایین) از محوطه
آی خانم (Tissot, 2006: 40-41)

Fig. 16. Faucets with the Image of a Clown (Top Right), a Lion's Head (Top Left) and a Dolphin (Down) from Ai Khanoum Site (Tissot, 2006: 40-41)

تأثیر هنر یونانی مآبی به وضوح مشهود است
(تصویر ۱۶) (Tissot, 2006: 40-41).

پایه ستون‌های دوره یونانی-بلخی

در مبحث پایه‌ستون‌ها نیز از شیوه‌های هلنی
گرفته‌برداری‌هایی شده، از جمله این پایه‌ستون‌ها،
نمونه‌های به‌دست آمده از بنایی به احتمال آیینی از
محوطه توربلوک در جنوب تاجیکستان است که
قدمت آن به سده‌های چهارم تا دوم پ م می‌رسد
(تصویر ۱۷) (Lindström, 2021) به اعتقاد
نگارنده، این پایه ستون‌ها به لحاظ شیوه ساخت
و انحنای در میانه و شکل ظاهری قابل قیاس با پایه
ستون یافت شده در کاخ آی خانم است (تصویر

است، به‌ویژه نشانگر این است که آرایه‌های
سنگی متأثر از هنر هلنی آنجا محدود به شهر
آی خانم نبوده و در سایر نقاط بلخ نیز مورد
تقلید قرار می‌گرفته است. تأثیر هنر هلنی در
تزئینات سنگی در بلخ دوره شاهان یونانی-
بلخی منحصر به شیوه‌های ساخت سرستون
نبوده بلکه در ساخت تزئینات دیواری نیز
دیده شده است. از جمله شیرهای آب در محله
اشرافی این شهر است که آب رود جیحون را
به بناهای همگانی انتقال می‌داده است. از این
شیرهای آب سه نمونه کامل به شکل‌های شیر،
دلفین و دلقک یافت شده است که در هر سه



تصویر ۱۷. پایه ستون یونانی-بلخی یافت شده از محوطه توربلوک تاجیکستان (Lindström, 2021)
Fig. 17. Greco-Bactrian Pedestal Found from Torbulok Site, Tajikistan (Lindström, 2021)



تصویر ۱۸. یک پایه ستون یافت شده در کاخ آی خانم (Tissot, 2006: 25)
Fig. 18. A Pedestal Found in Ai Khanoum Palace (Tissot, 2006: 25)

تزینات سنگی در آرایه‌های معماری دوره پیشاکوشانی (پسایونانی مآبی) بلخ

همان‌طور که اشاره شد، دوره فرمانروایی شاهان یونانی‌نژاد در بلخ با ورود اقوام کوچ‌رو آسیای مرکزی در حدود سال ۱۴۵ پم به پایان رسید. پس از این تاریخ، تاریخ بلخ در هاله‌ای از ابهام قرار دارد. ظاهراً این ناحیه در فاصله سال‌های نیمه سده دوم پم تا سده نخست میلادی به قلمروهای کوچک شاهک‌های یونانی تقسیم شد که در منابع تاریخی به آنان اشاره

(۱۸) (Bernard, 1972). نمونه دیگر منسوب به این دوره پایه ستون منحصر به فردی است که در بررسی‌های هیئت فرانسوی در دشت بلخ در نزدیکی مزار شریف یافت شده و منسوب به دوره یونانی-بلخی است (تصویر ۱۹) (Marti- nez-Sève, 2021). این پایه ستون چندبخشی نیز به جهت شیوه خاص خود دارای شباهت‌هایی با نمونه محوطه لائودیسه نه‌اوند است (تصویر ۲۰)، (Rahbar et al., 2014) اگرچه به نظر می‌رسد نمونه دشت بلخ قدمت بیشتری دارد.



تصویر ۱۹. پایه ستون یافت شده از دشت بلخ (Martinez-Sève, 2021)
Fig. 19. A Pedestal Found From Balkh Plain (Martinez-Sève, 2021)



تصویر ۲۰. پایه ستون یافت شده در محوطه لائودیسه نهاوند (Rahbar et al., 2014)
Fig. 20. A Pedestal Found in the Site of Laodikea in Nahavand (Rahbar et al., 2014).

هنر هلنی در آرایه‌های معماری این عصر است (تصویر ۲۲) (Martinez-Sève, 2018)

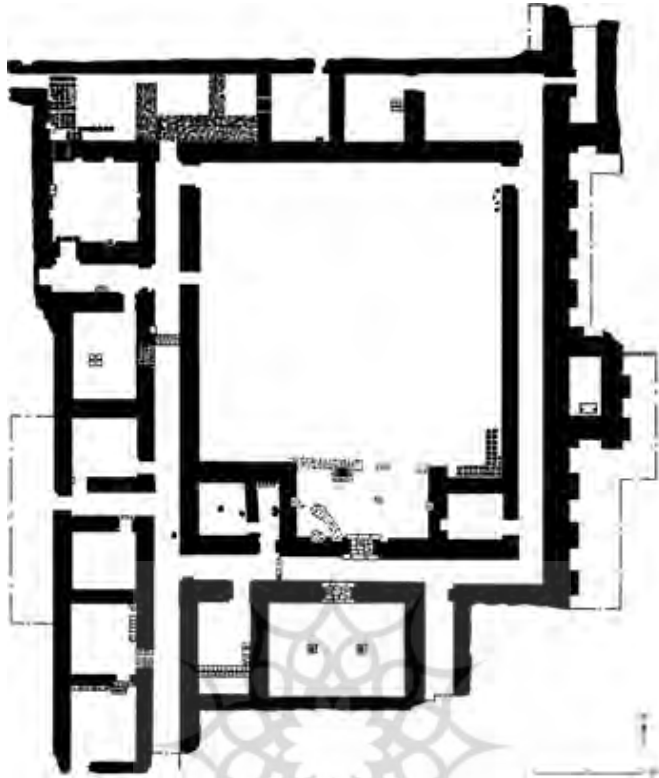
تزئینات سنگی در آرایه‌های معماری دوره کوشانی

براساس منابع چینی در حدود نیمه سده یکم میلادی یکی از شاهان کوشانی به نام کجولاکدیفیزس^۱ توانست بر سایر قبیله‌های یونیه‌چی غلبه کند و سراسر بلخ را یکپارچه سازد. او پس از این تاریخ قلمرو خود را رو به جنوب نیز گسترش داد و به تدریج کوشانیان توانستند وارد

چندانی نشده است. بدین جهت، کاوش‌های باستان‌شناسی می‌توانند دربارهٔ هنر این دوره راهگشا باشند. از جمله محوطه‌هایی که گواه ادامه تأثیر هنر هلنی در تزئینات سنگی به کار رفته در بناهای این دوره است، محوطه سکسن آخور^۲ در جنوب تاجیکستان است که ظاهراً بنایی اشرافی است که اندک مدتی پس از ویرانی شهر آی‌خانم احداث شده است (تصویر ۲۱). از این ساختمان سرستونی سنگی به شیوه کورنتی مشابه سرستون‌های کورنتی آی‌خانم (با اندک تغییراتی در جزئیات) یافت شده که شاهدی بر ادامه تأثیر

^۱ Saksanokhur

^۲ Kujula Kadphises



تصویر ۲۱. پلان بنای اشرافی کشف شده در محوطه سکسن آخور تاجیکستان (Lindström, 2021)
Fig. 21. The Plan of the Mansion Discovered in the Saksanokhur Site of, Tajikistan (Lindström, 2021)



تصویر ۲۲. سرستون بنای اشرافی سکسن آخور (Lindström, 2021) طرحی از همان سرستون (Staviskij, 1973)
Fig. 22. A capital of the Saksanokhur Mansion (Lindström, 2021) a View of the Same Capital (Right to left) (Staviskij, 1973)

در زمان شاهان بعدی چون ویم کدفیلس^۱ و کنیشکا^۲ هنر هندی و آیین‌های هندی همچون

شمال غربی شبه‌قاره هند شوند (معیری، ۱۳۷۷: ۱۲۵-۱۳۰). با ورود هر چه بیشتر آنان به هند

^۱ Vima Kadphises

^۲ Kanishka



تصویر ۲۳. تزیینات سنگی یافت شده در دونیه تپه در موزه شهر ترمذ ازبکستان، نمایی نزدیک از یکی از کویدهای نقش شده بر آن (Abdullaev, 2013)

Fig. 23. Stone Decorations Found in Dunye Tepe (Now in the Museum of Termez), Uzbekistan. A Close-up of One of the Cupids Carved on it (From Right to left) (Abdullaev, 2013)

یافت شده است (تصویر ۲۳). این افریز مدور که ظاهراً نقش بالشتکی زیر ستون در این پرستشگاه را داشته است، نقش پنج کوپید^۲، خدای عشق در روم باستان دارد که حلقه^۳ گلی^۴ را حمل می‌کنند (تصویر ۲۶). عبدالله‌اف، این نقش را قابل مقایسه با هنر گندهارا^۵ دانسته و آن را متأثر از هنر آن ناحیه پنداشته است (Abdullaev, 2013).

اگرچه مطابق با نظر عبدالله‌اف مشابه این نمونه با تفاوت‌هایی از دوره کوشانی در هنر گندهارا به‌خصوص ناحیه سوات^۵ به‌دست آمده است، ولی به باور نگارنده نمونه‌های مشابه نزدیک‌تری در هنر بلخ وجود دارد که از آن جمله نمونه‌ای از تزیینات دیواری در بنای اشرافی خالچایان است، که در بالای نقش جنگجویان، تصویر کویدهای حمل‌کننده حلقه گل به‌صورت نقش برجسته بر دیواری خشتی اجرا شده است (تصویر

بودیسم و هندویسم به ناحیه بلخ وارد شد و بر هنر این ناحیه اثر گذاشت (فرزین‌فر، ۱۳۸۴). این تأثیر موجب آمیختگی با هنر متأثر از هلنی بلخ شد که باعث به‌وجود آمدن سبک ویژه‌ای در تزیینات سنگی ناحیه بلخ در دوره کوشانی شد.

افریزهای دوره کوشانی

یکی از نقاط اصلی رشد و گسترش آیین بودایی در این عصر در بلخ، شهر ترمذ در جنوب ازبکستان کنونی بود که در اصل در دوره یونانیان بلخ بنیان‌گذاری شده بود. پیرامون این شهر پرستشگاه‌ها و استوپاهای زیادی برای پیروان بودا برپا شده بود که ازجمله مهم‌ترین آنها می‌توان به فیاض تپه، قره تپه، زورملا^۱ و دونیه تپه اشاره کرد. از محوطه دونیه تپه نمونه جالبی از تأثیر هنر هلنی در تزیینات سنگی یک پرستشگاه بودایی

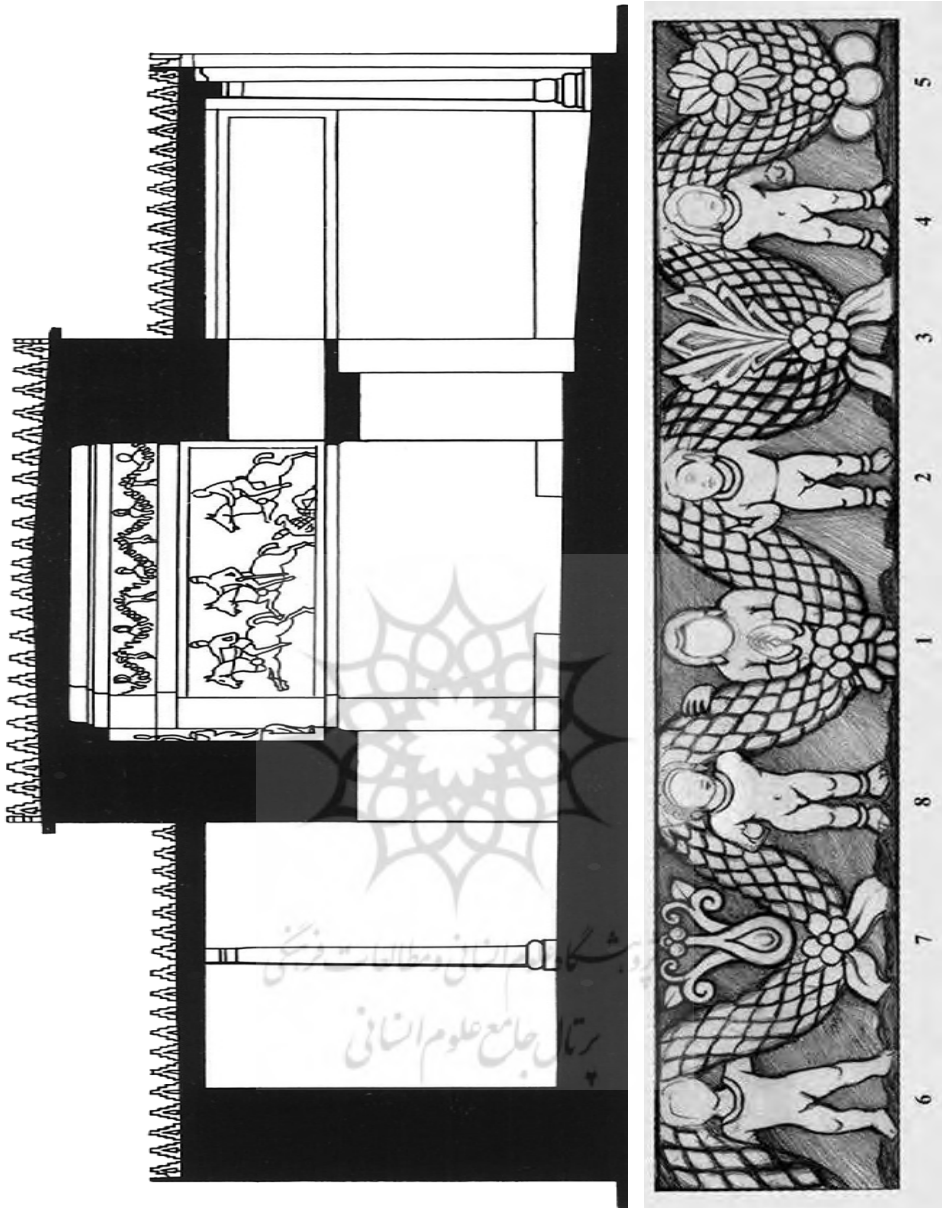
¹ Zurmala

² Cupid

³ Garland

⁴ Gandhara

⁵ Swat



تصویر ۲۴. طرحی از حلقه گل و کوپید های حمل کننده آن از دونیه تپه ترمذ (Abdullaev, 2013)
 Fig. 24. A Design of a Flower Wreath and Cupids Carrying it from Dunye Tepe, Termez (Abdullaev, 2013)

تصویر ۲۵. تزیینات یکی از دیوارهای بنای اشرافی خالچایان از بکستان (Olivieri & Sinisi, 2020)
 Fig. 25. Decorations of One of the Walls of Khalchayan mansion, Uzbekistan (Olivieri & Sinisi, 2020)

(Olivieri & Sinisi, 2020). نمونه ای دیگر از حلقه گل، در کاوش های پرستشگاه دودمانی سرخ کتل بغلان به دست آمده که متأسفانه کامل

(۲۴). از آنجا که این کاخ به یکی از شاهک های پیشاکوشانی بلخ تعلق داشته، قدمت این نقش به حداقل یک قرن پیش از نمونه حاضر بازمی گردد



تصویر ۲۶. حلقه گل با نقش کوپید و مردی در جامه کوشانی از پرستشگاه شترک کاپیسا افغانستان (روزنفیلد، ۱۳۹۲: تصویر ۱۱۱)
Fig. 26. Garland with Cupid and a Man in Kushans Dress from Shotorak Shrine, Kapisa, Afghanistan (Rosenfield, 2013: 111)



تصویر ۲۷. افریز به دست آمده از پرستشگاه آیرتم (Lo Muzio, 1995)
Fig. 27. Frieze found from Airtam temple (Lo Muzio, 1995)

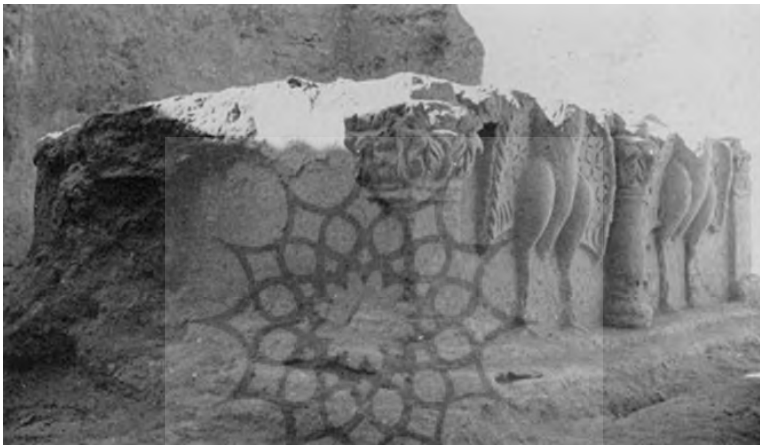
پرستشگاه هم عصر یعنی پرستشگاه بودایی شترک^۱ در کاپیسا افغانستان یافت شده است (تصویر ۲۶). در این نمونه هم مشابهت زیادی با نمونه دونه تپه به لحاظ تزئین گیاهی جداکننده حلقه و پیکره کوپید مشاهده می شود، با این تفاوت که پیکره سمت راست آن جامه کوشانی دارد

نیست ولی به احتمال بخشی از یک لوحه سنگی نصب شده بر دیوار بوده که مشابهت زیادی را به لحاظ شکل کوپیدهای حمل کننده با نمونه حاضر دارد، اگرچه حالت ایستادن آنها متفاوت است (تصویر ۲۵) (Tissot, 2006: 58). نمونه لوحه دیوارکوب (پلاک) سنگی دیگری از دیگر

^۱ Shotorak



تصویر ۲۸. سرستون کورنتی از دوره کوشانی از تپه زرگران بلخ (فیضی، ۱۳۹۴: ۲۵۷)
Fig. 28. Corinthian Capital from the Kushan Period from Tepe Zargaran, Balkh (Faizi, 2015: 257)



تصویر ۲۹. تزیینات سکوی آتشدان پرستشگاه سرخ‌کتل (Schlumberger, 1955)
Fig. 29. Decorations of the Altar Platform of Surkh Kotal Temple (Schlumberger, 1955)

نیز براساس شواهد باستان‌شناسی به اثبات رسیده است. در پرستشگاه تپه زرگران بلخ، سرستونی متعلق به عصر کوشانی یافت شده که در آن پیکره فردی در میان برگ‌های کنگر به نمایش درآمده که به‌وضوح نشانگر این تأثیرات است (تصویر ۲۸) (فیضی، ۱۳۹۴: ۲۵۸). بااین‌حال، بیشتر این تأثیرات را می‌توان در هنر دودمانی کوشانیان مشاهده کرد. در ۱۰ کیلومتری شمال مرکز بغلان^۱ پرستشگاهی پلکانی منسوب به آیین مزدایی، متعلق به خاندان سلطنتی کوشانی قرار دارد که براساس کتیبه‌های به‌دست آمده در زمان شاهانی

(روزن‌فیلد، ۱۳۹۲: ۳۳۰). تأثیر شمایل‌نگاری هنر هلنی در افریز یافت شده در پرستشگاه بودایی دیگری در ناحیه سرخان دریا در شمال بلخ به نام آیرتم نیز کاملاً هویدا است. در این افریز نیز نوازندگان به شیوه هلنی در میان برگ‌های کنگر در حال نواختن آلات موسیقی هستند (تصویر ۲۷) (Lo Muzio, 1995).

سرستون‌ها و تزیینات سنگی محوطه سرخ‌کتل و نمونه‌های قابل مقایسه با آن
امتداد هنر هلنی در جنوب بلخ در عصر کوشانی

^۱ Baghlan



تصویر ۳۰. نقش برجسته تنگ سروک II، بخش شمال شرقی صحنه بالایی (واندنبرگ و شیپمن، ۱۳۸۶: ۷۵)

Fig. 30. Tang-i Sarvak II Relief, Northeast Part of the Upper Stage. (From Right to Left) (Vanden Berghé & Shippmann, 2007: 75).

نقش برجسته‌های الیمایی نیز می‌توان مشاهده کرد. در نقش برجسته تنگ سروک در جنوب غربی ایران نیز شخصی از اشراف الیمایی بر تختی لمیده است که پایه‌های آن به شکل عقاب‌هایی است (تصویر ۳۰) (واندنبرگ و شیپمن، ۱۳۸۶: ۷۶). در نمونه‌ای مشابه دیگری، بر یک سرستون از شهر یونانی‌نشین سلوکیه در میان‌رودان^۲ نقشی از یک عقاب با بال‌های گشوده نظیر نقش سکوی آتشدان سرخ‌کتل یافت شده است (تصویر ۳۱) (Waterman, 1931: 3). باوجوداین، چنین مشابهتی بیش از همه با نقش عقاب با بال‌های باز شده در بنای موسوم تالار مربع در شهر کهنه نسا (مهردادکرت) است که از آنجاکه هر دو بنا دودمانی و آیینی است، دارای اهمیت مضاعف است (تصویر ۳۲) (LippoLis et al., 2017). نقش عقاب اگرچه از دیرباز در هنر غرب و مرکز آسیا وجود داشته است، به‌احتمال زیاد نمایش

چون کنیشکا و هویشکا^۱ ساخته و تجدید بنا شده و در سال ۱۹۵۹ میلادی حین راه‌سازی برحسب اتفاق کشف و توسط هیئت فرانسوی کاوش شده است. در ساخت این بنا از مصالح خشت و سنگ و آجر استفاده شده و بر سطح بالایی آن، حرم اصلی آن قرار داشته است که در زمان کوشانیان در آنجا به‌احتمال تندیس نیاکان و شاهان پیشین و ایزدان قرار داشته است. اگرچه بنای اصلی از آجر و خشت بوده، تمامی دیوارها با تزیینات سنگی پوشانده شده بودند و در میانه اتاق، سکویی وجود داشته که در آن آتش مقدس روشن بوده است. دیوارهای این سکو با نقش برجسته‌هایی از پرندای شکاری (به‌احتمال عقاب) با بال‌های باز تزیین شده که سرهای این پرندگان در اثر تخریب از بین رفته است (تصویر ۲۹) (شلوم‌برژه، ۱۳۳۳: ۱۴). وجود نقش برجسته عقاب در هنر دودمانی حکومت‌های هم‌عصر کوشانیان ازجمله

^۱ Huvishka

^۲ Seleucia-On-Tigris



تصویر ۳۱. سرستون با نقش عقاب با بال‌های گشوده از سلوکیه (Waterman, 1931: 3)
Fig. 31. A Capital with an Eagle with Open Wings from Seleucia-On-Tigris (Waterman, 1931: 3).



تصویر ۳۲. تزیینات تالار مربع نسا (LippoLis et al., 2017)
Fig. 32. Nisa, Square Hall Decorations (LippoLis et al., 2017)

عقاب به این شیوه برگرفته از هنر هلنی است، چنانچه بر پشت برخی از سکه‌های سلوکی از جمله سکه‌های آنتیوخوس پنجم^۱، تریفون^۲، اسکندر دوم^۳ و آنتیوخوس هفتم^۴ نیز نقش عقاب حک شده، با این تفاوت که در این سکه‌ها عقاب بال‌های خود را بسته است (تصویر ۳۳) (ده‌پهلوان و علی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۹۳). علاوه بر مورد فوق بر دیوارهای این پرستشگاه و چهار طرف سکو آتش، نیم‌ستون‌های تزیینی سنگی با سرستون‌هایی به شیوه کورنتی که در برخی از آنها پیکره‌هایی در میان برگ‌های کنگر قرار گرفته وجود دارد (تصویر ۳۴). همچنین، در دیوارهای این بنا لوحه‌هایی از سنگ کار شده که دارای شکل‌هایی مانند نقش مستطیل شکل فرورفته در دو سوی نقش پیکان

فرورفته است که در بالای خود نقش افراد یا تزیینات گیاهی درون قاب‌های مربع شکل دارند (تصویر ۳۵) و از نظر نقش پیکان فرورفته در میانه خود، مشابهت زیادی با متوپ^۵‌های به‌کار رفته در بناهای شهر نسا کهنه در ترکمنستان دارند (Invernizzi, 2007) که می‌توان هر دو نمونه را متأثر از هنر هلنی دانست (تصویر ۳۶).

برآیند

امروزه پس از گذشت بیش از یک سده از آغاز فعالیت های باستان‌شناسی در بلخ می‌توان گفت که براساس شواهد باستان‌شناسی تأثیرات هنر هلنی پیوسته در هنر این منطقه امتداد داشته است که ممکن است در اثر فعالیت‌های

^۱ Antiochus V Eupator

^۲ Diodotus Tryphon

^۳ Alexander II Zabinas

^۴ Antiochus VII Sidetes

^۵ metope



تصویر ۳۳. سکه چهاردرهمی آنتیوخوس هفتم، ضرب صور (دهپهلوان و علی نژاد، ۱۳۹۸: ۹۳)
Fig. 33. A Tetradrachm Coin of Antiochus VII, Struck by Tyre (Alinezhad & Dehpahlavan, 2019: 93)



تصویر ۳۴. نیم ستون تزئینی از پرستشگاه سرخ کوتل (فیضی، ۱۳۹۴: ۲۶۲)
Fig. 34. A Decorative Engaged Column from Surkh Kotal Temple (Faizi, 2015: 262)

به طوری که در بخش اشراف نشین این شهر به ویژه کاخ آن، اغلب سرستون ها و پایه ستون ها به شیوه یونانی طراحی و اجرا شده اند. همچنین، اکنون براساس شواهد باستان شناسی می توان گفت که شاهک هایی که پس از شاهان یونانی نژاد در بلخ قدرت را به دست گرفتند، از سلیقه هنری شاهان پیشین تقلید کرده و هنرمندان یونانی نژاد یا غیر یونانی نژاد را که در مکتب هنر یونانی آموزش دیده بودند به کار گرفته و سعی در ایجاد

بازرگانی و جابه جایی هنرمندان و تقلید در بارهای یونانی مآب شرق نزدیک از یکدیگر بوده باشد. از این رو، یکی از چیزهایی که این تأثیرات هنری در آن بسیار نمایان است تزئینات سنگی به کار رفته در آرایه های معماری بناهای حکومتی و آیینی است که از دیرباز نمایانگر اندیشه و سلیقه هنری حاکمان و نخبگان هر جامعه بوده است. نمونه این تأثیرات در بناهای شهر آی خانم در شمال شرقی افغانستان کنونی مشهود است،



تصویر ۳۵. نمای کلی از درون پرستشگاه سرخ کتل در زمان کاوش (Schlumberger, 1955)، نمونه‌ای از تزیینات دیواری پرستشگاه سرخ کتل (اشتاین و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۱)

Fig. 35. A General View of the Interior of Surkh Kotal Temple at the Time of Excavations (Schlumberger, 1955), An Example of the Wall Decorations of Surkh Kotal Temple (Stein et al., 2022: 111)



تصویر ۳۶. متوپ یافت شده از نسا کهنه (Invernizzi, 2007)

Fig. 36. A Metope Found in Old Nisa (Invernizzi, 2007).

ویژگی‌های هنر هلنی به کوشانیان که خود یکی از این خاندان‌ها بودند، انتقال یافته و آنان نیز با بهره‌گیری از این عناصر هنری و نیز تقلید و رقابت با دولت‌های یونانی مآب منطقه سعی در ساخت شاهکارهایی نظیر مجموعه سرخ کتل با بهره‌گیری

بناهایی نظیر بناهای آی خانم در سکسن‌آخور و یا خالچایان داشته‌اند. بنابراین می‌توان مشابهت زیادی را میان سرستون یافت‌شده از بنای اشرافی سکسن‌آخور با نمونه‌های کاخ آی خانم مشاهده کرد. بر این اساس، می‌توان بیان کرد که برخی از

پیکره‌ها و نقش مایه‌هایی چون برگ کنگر متأثر از هنر هلنی هستند، نمایان شد. بدین‌صورت، این امر نیز موجب تقویت و ماندگاری و گسترش برخی از این عناصر هنری در هنر بودایی به‌ویژه تزینات سنگی در پرستشگاه‌ها شد.

از برخی از ویژگی‌های تزینی هنر هلنی رایج در منطقه کردند. علاوه‌براین، با گسترش آیین بودایی در این دوره در بلخ، هنر هلنی در خدمت آیین بودایی درآمد و در نمونه‌هایی مانند افریزهای دونیه تپه ترمد و آیرتم که به جهت شیوه اجرای

کتاب‌نامه | Bibliography

- احمدی، داریوش. (۱۴۰۳). هخامنشیان، خلیج فارس و نیروی دریایی پارس. سینوس پرسیکوس، ۲۳-۷، (۳)۲.
- Ahmadee, D. (2025). Achaemenians, the Persian Gulf and the Persian Navy. *Sinus Persicus*, 2(3), 7-23. <https://doi.org/10.22034/sp.2024.478210.1012>
- اشلومبرگر، دانیل. (۱۳۸۷). هنر اشکانی، تاریخ ایران کمبریج، جلد سوم، قسمت دوم اشکانیان، ویراسته احسان یارشاطر، ترجمه تیمور قادری، تهران، انتشارات مهتاب، ۲۴۳-۲۲۳.
- Schlumberger, Daniel. (2009). Parthian Art, In Ehsan Yarshater (ed.), *The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods, Vol. 3*, Translated into Persian by Timor Ghaderi, Tehran. Mahtab press, 223-243.
- اشتاین، گیل جی، گالگو لویز، الخاندرو، فهیمی، محمدرحیم. (۱۴۰۱). تاریخ افغانستان در ۱۰۰ شی، شیکاگو، انتشارات هنر و میراث اسکالا.
- Stein, Gil; Gallego Lopez, Alejandro; Rahimi, M. Fahim. (2022). *A History of Afghanistan in 100 Objects. Treasures from the National Museum of Afghanistan*, London, UK, Scala Arts and Heritage Publishers, Ltd (In Persian & English).
- امان‌الهی، حمید و علیکاهی، محمود. (۱۴۰۳). شیوه استخراج و انتقال سنگ در دوره هخامنشی، پژوهش موردی: معدن‌های سنگ شناسایی شده مرودشت، جهان ایرانی، (۳)۲، ۱۴۳-۱۰۹.
- Amanollahi, H. and Alikahi, M. (2025). The Method of Stone Extraction and Transportation in the Achaemenid Period: A Case Study of the Identified Stone Quarries in Marvdasht. *Persian World*, 2(3), 109-143 (in Persian). <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220349>
- اولبریخت، مارک یان. (۱۴۰۱). سیاست‌های ایران‌گرایانه اسکندر مقدونی در پارت، باکتریا و هند، ایران‌گرایی اسکندر مقدونی، ترجمه عباس امام، اهواز، گزارش تاریخ، ۶۹-۴۳.
- Olbrycht, Marek Jan. (2022) Parthia, Bactria and
- India: The Iranian Policies of Alexander of Macedonia (330-323), *Iranianism of Alexander of Macedonia*, Translated into Persian by Abbas Emam, Ahwaz. Gozaresh Tarikh press, 43-69.
- بابادی، امین و زرین‌کوب، روزبه. (۱۴۰۴). گستره نفوذ اقوام تشکیل‌دهنده اتحادیه سکا‌های هومورگا، جهان ایرانی، (۴)۲، ۳۴-۳.
- Babadi, A. and Zarrinkoob, R. (2025). The Extent of the Influence of the Constituent Tribes of the Amyrgians Scythians Union. *Persian World*, 2(4), 3-34. <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220361>
- برنارد، پل. (۱۳۷۴). قلمرو یونان در آسیای مرکزی، تاریخ تمدن‌های آسیای مرکزی، بخش اول از جلد دوم. ترجمه صادقی ملک شه‌میرزادی، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۵۹-۱۱۳.
- Bernard, P. (1995). The Greek Kingdoms of Central Asia. *History of Civilizations of Central Asia, Volume 2*. Translated into Persian by Sadeh malek Shahmirzadi. Tehran. Publications of the Ministry of Foreign Affairs, 113-159.
- برنارد، پل. (۱۳۷۷). ستون‌های یونانی-باختری آی‌خانم، ترجمه اصغر کریمی، اثر، شماره ۲۹ و ۳۰، ۱۵-۴.
- Bernard, P. (1998). The Greco-Bactrian columns of Ai Khanoum, Translated into Persian by Asghar Karimi, *Asar*, No 29-30: 4-15.
- برنارد، پل. (۱۳۹۷). شهرک آی‌خانم و نفوذ یونانی‌ها (هلنیسم) در آسیای مرکزی، افغانستان چهارراه جهان باستان، ویرایش فردریک هیبرت و پیر کامبون، ترجمه یعقوب محمدی‌فر و فاطمه جوانمردی، همدان، انتشارات دانشگاه بوعلی سینا، ۸۹-۱۳۰.
- Bernard, P. (2018). Ai Khanoum Town and Hellenism influence in Central Asia, In Fredrik Hiebert and Pierre Cambon, *Afghanistan: Crossroads of the Ancient World*, Translated into Persian by Y. Mohammadifar & F. Javanmardi, Hamedan. Bu-Ali Sina University press, 89-130.

- «مفهوم پادشاهی» در هنر هخامنشی. جهان ایرانی، ۲(۳)، ۱۰۸-۸۵.
- Raiyigani, S. E., Habibzadeh, A. and Aliei, M. (2025). Studying the Formation and Continuity of Barrier Motifs in the Persistence of the "Concept of Kingship" in Achaemenid Art. *Persian World*, 2(3), 85-108 (in Persian). <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220348>
- رهبر، مهدی. (۱۳۸۲). کاوش‌های باستان‌شناسی خورخه، تهران: مدیریت میراث فرهنگی استان مرکزی.
- Rahbar, Mehdi. (2003). *Archaeological excavations of Khorhe*, Tehran: Cultural Heritage Management of markazi Province (In Persian).
- رهبر، مهدی. (۱۴۰۳). ایران و یونان در جهان باستان، سینوس پرسیکوس، ۲(۳)، ۸۱-۱۰۵.
- Rahbar, M. (2025). Persia and Greece in the Ancient World. *Sinus Persicus*, 2(3), 81-105. <https://doi.org/10.22034/sp.2024.490207.1015>
- روزنقیل، جان. م. (۱۳۹۲). هنر در عهد کوشانیان، ترجمه عبدالله محمدی، تهران: انتشارات عرفان.
- Rosenfield, John M. (2011). *The Dynastic Arts of the Kushans*. Translated into Persian by Abdullah Mohammadi, Tehran, Erfan press.
- زهری، زهره. (۱۴۰۴). از سنگ سیاه تا دهقاید: میراث باستان‌شناسی اسماعیل یغمایی در دشت برازجان، سینوس پرسیکوس، ۲(۴)، ۳۷-۷۸.
- Zehbari, Z. (2025). From Sang-e Siah to Dehqaid: The Archaeological Legacy of Esmail Yaghmaei in the Borazjan Plain. *Sinus Persicus*, 2(4), 37-78. <https://doi.org/10.22034/sp.2024.492249.1023>
- فرامکین، گرگوار (۱۳۷۲). باستان‌شناسی در آسیای مرکزی، ترجمه صادق ملک شه‌میرزادی، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- Frumkin, Grégoire. (1993). *Archaeology in Soviet Central Asia*, Translated into Persian by Sadeqh malek Shahmirzadi, Tehran, Publications of the Ministry of Foreign Affairs.
- سرمنتو، خولیو بندیزو و رسولی، محمد نادر. (۱۳۹۶). باستان‌شناسی افغانستان از ماقبل تاریخ تا اوایل دوران اسلامی، کابل: نشر شمشاد.
- Bendezu-Sarmiento J. & Rassouli N. (2018). *The Archaeology of Afghanistan from Prehistoric to Early Islamic Times*, Kabul (In Persian).
- سلحشور، علی‌اصغر. (۱۴۰۳). واکاوی جایگاه و اهمیت پیشکش‌های شاهی در شاهنشاهی هخامنشی، جهان ایرانی، ۲(۳)، ۵۱-۸۳.
- Salahshour, A. A. (2025). Analyzing the Status and Importance of Royal Gifts in the Achaemenid
- خادمی ندوشن، فرهنگ. (۱۳۸۱). مروری کوتاه بر تاریخ شرق ایران از دوره هخامنشیان تا مرگ اسکندر، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ۲، ۴۸۱-۴۹۳.
- Khademi, N. Farhang. (2002). A brief overview of the history of eastern Iran from the Achaemenid period to the death of Alexander, *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences*, University of Tehran, No 2, 481-493 (In Persian).
- خادمی ندوشن، فرهنگ. (۱۳۸۱). تاریخ کوشانیان با استفاده از منابع باستان‌شناسی، پژوهشنامه علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۴، ۱۲۷-۱۴۴.
- Khademi, N. Farhang. (2002). History of the Kushans Based on archeological sources, *Pazhohesh name olloun ensani daneshghah shahid Beheshti*, No 34, 127-144 (In Persian).
- خانی‌پور، مرتضی. (۱۴۰۳). تأثیر تافونومی سیاسی بر باستان‌شناسی هخامنشی فارس، ایران. جهان ایرانی، ۲(۳)، ۷-۲۷.
- Khanipour, M. (2025). The Impact of Political Taphonomy on Achaemenid Archaeology in Fars, Iran. *Persian World*, 2(3), 7-27 (in Persian). <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220340>
- دارا، مریم. (۱۴۰۳). تأثیر هنر اورارتویی بر هنر هخامنشی. جهان ایرانی، ۲(۳)، ۲۹-۴۹.
- Dara, M. (2025). The Influence of the Urartian Art on the Achaemenid Art. *Persian World*, 2(3), 29-49 (in Persian). <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220346>
- دانی، ا.ح و برنارد، پ. (۱۳۷۴). اسکندر و جانشینان در آسیای مرکزی: تاریخ تمدن‌های آسیای مرکزی، ترجمه صادق ملک شه‌میرزادی، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه، ۶۱-۱۱۳.
- Dani, A. H; Bernard, P. (1995). Alexander and his successors in central Asia, *History of Civilizations of Central Asia*, Vol. 2, Translated into Persian by Sadeqh malek Shahmirzadi. Tehran, Publications of the Ministry of Foreign Affairs, 61-113.
- ده‌پهلوان، مصطفی و علی‌نژاد، زهرا. (۱۳۹۸). سکه‌شناسی سلوکی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- Alinezhad, Zahra, Dehpahlavan, Mostafa. (2019). *The Coinage of the Seleucid Empire*. Tehran. University of Tehran Press (In Persian).
- رایگانی، سیدابراهیم؛ حبیب‌زاده؛ آذین و علینی، میثم. (۱۴۰۳). مطالعه شکل‌گیری و تداوم نقش‌های حامل در راستای تداوم

- محسن‌زاده، میلاد و احمدی، سر که وت. (۱۴۰۴). مطالعات سازه‌ای کاخ آپادانای تخت جمشید. جهان ایرانی، ۴(۲)، ۱۰۳-۱۴۱.
- Mohsezzadeh Karimi, M. and Ahmadi, S. (2025). Structural Studies of the Apadana Palace in Persepolis. *Persian World*, 2(4), 103-141. <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220364>
- معیری، هایده. (۱۳۷۷). باختر به روایت تاریخ، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- Moayeri, Hayedeh. (1998). *Bactria A Historical Narration*, Tehran. Institute for Humanities and cultural studies (In Persian).
- واندنبرگ، لویی و شپمن، کلاوس. (۱۳۸۶). نقش‌برجسته منطقه الیمایی در دوران اشکانی، ترجمه یعقوب محمدی‌فر و آزاده محبت‌خو، تهران: انتشارات سمت.
- Vanden Berghe, L; Shippmann, K. (2014). *Les Reliefs Rupestres d'Elymaide (Iran) de l'Epoque Parthe*. Translated into Persian by Y. Mohammadifar & A. Mohebatkhou, Tehran. SAMT press.
- ویسی، مهسا. (۱۴۰۳). نقش گرجستان در امنیت مرزهای امپراتوری هخامنشیان، کاسبی، ۲(۳)، ۱۷-۲۸.
- Veisi, M. (2025). The Role of Georgia in the Border Security of the Achaemenid Empire. *Caspian*, 2(3), 17-28. <https://doi.org/10.22034/cj.2024.488269.1013>
- هرمان، جورجینا. (۱۳۷۳). تجدید حیات هنر و تمدن در ایران باستان، ترجمه مهرداد وحدتی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- Herrmann, Georgina. (1999). *The Iranian revival*. Translated into Persian by Mehrdad vahdati, Tehran, Academic publishing center.
- Empire. *Persian World*, 2(3), 51-83 (in Persian). <https://doi.org/10.22034/pw.2025.220347>
- عزیزی‌پور، طاهره. (۱۳۹۶). ظهور و سقوط یونانیان باختر براساس مدارک سکشناسی، باستان‌شناسی ایران، دوره ۷، شماره ۱، ۲۵-۳۸.
- Azizipour, Tahereh. (2017). The rise and fall of Greco-Bactrian based on numismatic evidence, *Archaeology of Iran*, No 7, 25-38 (In Persian).
- فرزین‌فر، لاله. (۱۳۸۴). کوشانیان امپراتوری فراموش شده ایرانی، تاریخ‌پژوهی، سال ۷، شماره ۲۲-۲۳، ۱۰۹-۱۲۴.
- Farzinfar, laleh. (2005). The Kushans of the Forgotten Iranian Empire, *Tarikh Pazhohi*. No. 22-23, 109-124 (In Persian).
- فیضی، کتابخان. (۱۳۹۴). خصوصیات معماری باختر و مقایسه آن با گندهارا از دوره یونانی باختری الی کوشانی، کابل: آکادمی علوم افغانستان.
- Faizi, Ketabkhan. (2015). *Characteristics of Bactria architecture from the Greco-Bactrian Kingdom Kushan period*, Kabul, Academy of Sciences of Afghanistan Press (In Persian).
- شلوم‌برژه، دانیل. (۱۳۳۳). سرخ‌کوتل، ترجمه احمدعلی کهزاد، کابل: انتشارات انجمن تاریخ.
- Schlumberger, Daniel. (1954). *Surkh Kotal*. Translated into Persian by Ahmad Ali kohzad. Kabul. Publications of the History Society.
- محبوب شیشه‌گری، مهسا و غضنفری، کلثوم. (۱۴۰۳). جابه‌جایی جمعیتی در دوره هخامنشی، پژوهشنامه ایران باستان، ۳(۱۱)، ۲۳-۳۰.
- Mahjoob Shishegari, M. and Ghazanfari, K. (2024). A Reflection on Deportation during the Achaemenid Period. *Ancient Iranian studies*, 3(11), 3-23. <https://doi.org/10.22034/ais.2024.473106.1108>
- ings of the British Academy* 133, 163-177.
- Lindström, Gunvor. (2021). Southern Tajikistan, In R. Mairs (ed.), *The Graeco-Bactrian and Indo-Greek World* (London/New York), 286-312.
- Lippolis, Carlo, Patrizia Davit, Francesca turco. (2017). Stucco and clay in the decoration of the monumental buildings of old Nisa, Syria, Vol. V, 1-12.
- Litvinsky, Boris. A, Pichikian, I.R. (1998). The Ionic Capital from the Temple of the Oxus (Northern Bactria), *Iranica Antiqua*, Vol. XXX III, 233-258.
- Lo Muzio, Ciro. (1995). On the musicians of the

English

- Airtam Capitals, In A. Invernizzi (ed.), *In the Land of the Gryphons, Papers on Central Asian archaeology in antiquity*. Firenze, 257-239.
- Martinez-Sève, Laurianne. (2018). Ai Khanoum after 145 BC. The Post-Palatial Occupation, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, No. 24, 354-419.
- Martinez-Sève, Laurianne. (2021). Afghan Bactria, In R. Mairs (ed.), *The Graeco-Bactrian and Indo-Greek World* (London/New York), 217-249.
- Olivieri, Luca Maria & Sinisi, Fabrizio. (2020). Iconography of the Elite in Post-Greek Bactria and North-West India and Its Transmission from the Saka to the Yuezhi, *East & West*, No. 1 (60), 365-393.
- Rahbar, M. (2023). Achaemenid Sarcophagi of Hossein-Abad in Susa, Iran. *Ancient Iranian Studies*, 2(7), 33-41. <https://doi.org/10.22034/ais.2023.414980.1049>
- Rahbar, Mehdi; Alibaigi, Sajjad; Haerinck, Ernie & Overlaet, Bruno. (2014). In Search of the Laodikea temple at Laodikea Media/ Nahavand, Iran, *Iranica Antiqua*, 49, 301- 329.
- Schlumberger, Daniel. (1955). Surkh Kotal in Bactria, *Archaeology*, Vol. 8, No. 2, 82-87.
- Staviskij, Boris JA. (1973). The Capitals of Ancient Bactria, *East and West*, Vol. 23, No. 3-4, 265-277.
- Tissot, Francine. (2006). *Catalogue of the National Museum of Afghanistan (1931-1985)*, UNESCO Publishing.
- Waterman, L. (1931). *Preliminary Report upon the Excavations at Tel Umar, Iraq*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Yaghmaei, E. (2023). An Insight into Achaemenid Golden Bowl. *Ancient Iranian Studies*, 2(6), 77-83. <https://doi.org/10.22034/ais.2023.404143.1044>



© 2026 The Author(s). Published by Tissaphernes Archaeological Research Group, Tehran, Iran. **Open Access.**

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

The ethical policy of Ancient Iranian Studies is based on the Committee on Publication Ethics (COPE) guidelines and complies with International Committee of Ancient Iranian Studies Editorial Board codes of conduct. Readers, authors, reviewers and editors should follow these ethical policies once working with Ancient Iranian Studies. The ethical policy of Ancient Iranian Studies is liable to determine which of the typical research papers or articles submitted to the journal should be published in the concerned issue. For information on this matter in publishing and ethical guidelines please visit www.publicationethics.org.